

MAANAVAARJELIMMIE

Maanan bööremossese

MAANAVAARJELIMMIE NÖÖRJESNE

Maanavaarjelimmie edtja viehkiem jñh däärjoem vedtedh maanide, noeride jñh fuelhkide gosse dääriesmoerh gäätesne jallh maana jeatjah fääntoej gaavhtan viehkiem daarpesje maanavaarjelimmente (vuesiehtimmien gaavhtan däämie-dimmiedääriesmoerh, geeruvevoete). Eejhtegh diëdtem utnieh sijjen maanide hoksem vedtedh. Men jis eejhtegh tjabreminie jallh staelhpesne, dellie maanavaarjelimmie edtja viehkiehtidh guktie maanah jñh noerh dam hoksem åadtjoeh maam daarpesjeh.

Maanavaarjelimmie edtja hoksedh maanah jñh noerh mah tsiehkies nuelesne jñhelieminie mah maehtieh skaarine sjidtedh dej healseose jñh evtiedæmman, viehkiem jñh hoksem åadtjoeh reaktoe tñjjen, jñh aaj viehkiehtidh guktie maanah jñh noerh jearsoes byjjenimmietsiehkies åadtjoeh.

Maanan bööremossese

Maanavaarjelimmie tjuara vuartasjidh mij lea maanan bööremossese. Muvhten aejkien daate maahta ovvaantosne bäätedh eejhtegi mieline. Maanavaarjelimmie edtja uvtemes viehkiem jñh däärjoem eejhtegidie vedtedh guktie dah jñjtjñh maehtieh hijven hoksealmetjinie årrodh sijjen maanide. Jis daate viehkie ij leah nuekie, jallh eejhtegi dääriesmoerh fer stoerre, maahta sjyötehke årrodh maanide hñejmen ålkolen biejedh aktem åenebe jallh guhkebe boelhkem.

MIJJIEH STAELHPESNE. MAANAARJELIMMIE MAAHTA VIEHKIEHTIDH?

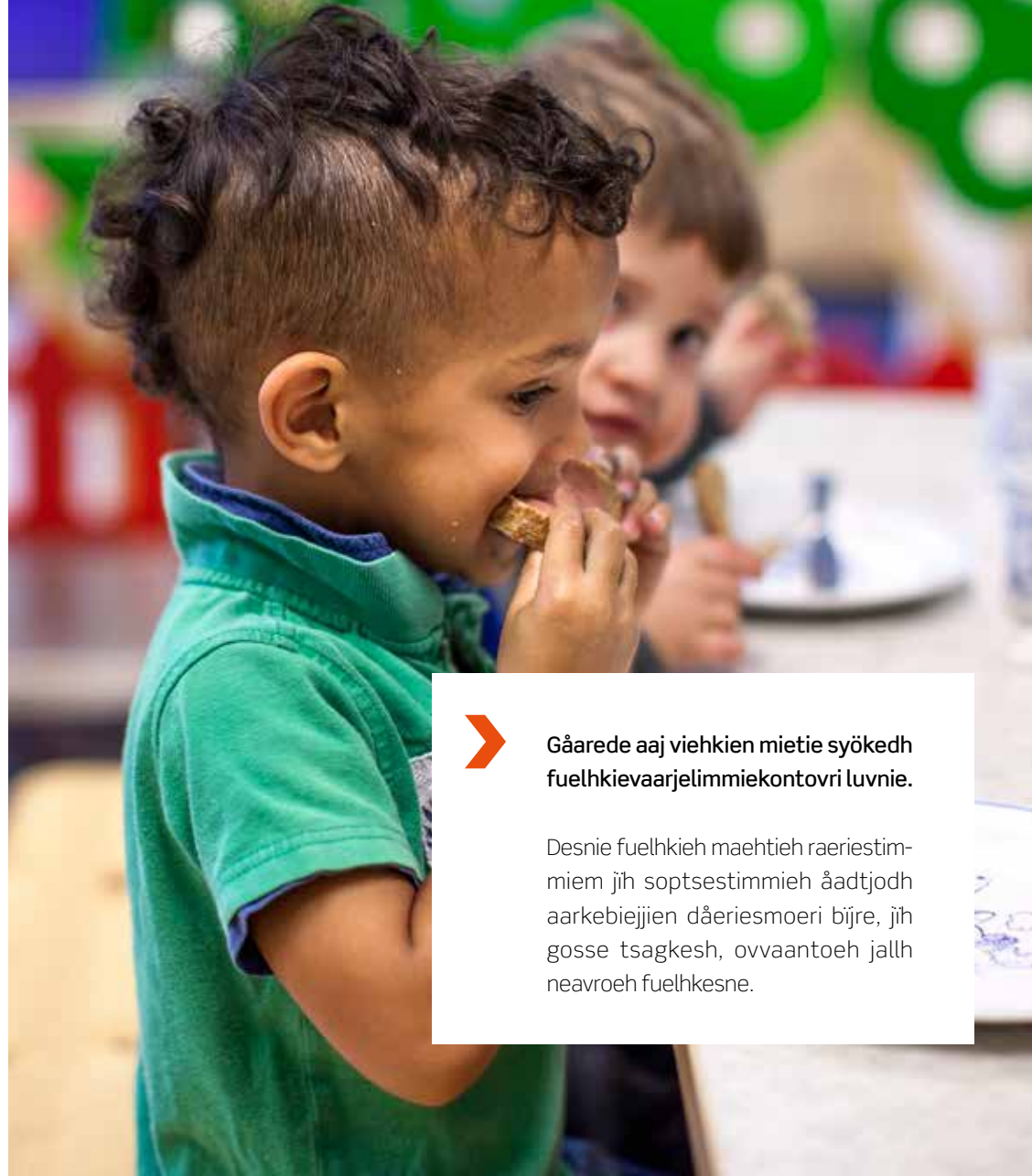
Gaajhkesch maehtieh sãemies aejkien jieliedisnie akten geerve jieledeetsehkan bãetedh, gusnie viehkiem jìh dãarjoem daarpesjeh juktie jìjtsh maanaj hokse daerpiesvoeth gorredidh. Daagkeri veajkoej maanavaarjelimmie aktem diedtem àtna fuelhkiem viehkietidh.

Jeenjesh tuhtjeh geerve gaskesem vaeltedh maanavaarjelimmedienesjinie, dan àvteste billieh maanah dejstie vaaltasuvviah. Hoksem vaeltedh akten maanaj àvteste akte joekoen itjmies sille vaeltedh, dovne maanese jìh eejhtegidie. Dan àvteste tjuara joekoen hijven fãantoeh utnedh jis edtja dam darjodh.

Jis datne viehkiem daarpesjh maanavaarjelimmedienesjistie mahtah ringkedh dan tjieltese gusnie àrroeminie jìh tjãanghkoem nããhtedidh. Gosse soptsestæmman bãatah datne sjìhth maanavaarjelimmine ektine goerehtalledh mah viehkiedaerpiesvoeth jìh dãarjoech dov fuelhkie daarpesje.

Doh ellen jeanatjommesh mah viehkiem àadtjoech maanavaarjelimmete viehkiem gãetesne àadtjoech guktie maanah jìh eejhtegh maehtieh ektesne jieledeh. Mijjeh dam gãhtjoech viehkie rãajvarimmie, jìh dihte maahta vuesiehtimmien gaavhtan àrrodh:

- raerie jìh bihkedimmie fualhkan
- eejhtegedãehkieh
- dãarjoehtæjja
- ekonomeles dãarjoe maanagiertesæjjan
- ekonomeles dãarjoe skuvleeejehtallemeöörnégasse (SEÖ/AKS)
- ekonomeles dãarjoe frijjetijjen darjoemidie jallh jeatjah
- viehkie hieljine /guessiegãetie

Gãarede aaj viehkien mietie syökedh fuelhkieaarjelimmiekontovri luvnie.

Desnie fuelhkieh maehtieh raeriestimmien jìh soptsestimmieh àadtjodh aarkebiejjien dãeriesmoeri bijre, jìh gosse tsagkesh, ovvaantoeh jallh neavroeh fuelhkesne.

40 prosent gaajhkijste maanijste mah viehkiem åadtjoejin maanavaarjelmeste jaepien 2012 rariem jih bihkedimmien dåastoejin. 20 prosent aktem faalenassem åadtjoejin guessiegætien bijre jih 19 prosent maanijste ekonomeles dårjoje råajvarimmieh åadtjoejin. Vielie goh 80 % gaajhkijste maanijste mejtie maanavaarjelmie sijhti viehkiehtidh, jittjevyljehke viehkie-råajvarimmieh dåastoeh. (SSB)

MANNE TJOEPERDEM AKTEDE MAANESTE MAAM DAMTEM. BYÖREM GASKESSEM VAELETEDH MAANAVAARJELIMMINE?

Goh tjidjtjie jallh aehtjie dagke datne billh maanavaarjelmie gaskesadtedh. Goh maadto-eladtje, kraanna, lohkehtëjja jallh plearoeht datne kanne jueriedisnie jih billh jittjemdh sijse pleentedh misse akt.

Jis ij gaskesadth dellie illedahke maahta sjidtedh maanah jih eehtegh eah dam viehkiem jih dårjoem åadtjoeht mejtie daarpesjeh, jih mejtie krievnassem utnieh laaken mietie.

Aellie billh dejnie voenges maanavaarjelmiedienesjine gaskesadtedh. Ringkh jih soptsesteh dov dåeriesmoeren/tjoeperdimmien bijre. Faagealmetjh maanavaarjelmeste maehtieht dutnien jijnh hijven raerieht jih tipsh vedtedh guktie datne maahtah darjodh, jih guktie dah maehtieht datnem jallh dam maanam viehkiehtidh mestie datne tjoeperdeminie.

Tuhtjh nåake maanavaarjelmie gaskesadtedh, sosijaalelohkehtëjja, healsoesåjhtere, raeriestæjja jallh jeatjah geerve almetjh maehtieht datnem viehkiehtidh dejnie.

Maahtam tjeakoes årrodh gosse bieljelem?

- Datne maahtah jittje veeljedh mejtie sijth tjeakoes årrodh gosse maanavaarjelmie gaskesadth.
- Datne maahtah veeljedh aamhtesem tjeakoeslaakan bieljelidh, guktie vaallah maanavaarjelmie jallh eehtedh daejrieht gie bieljele. Mujhtieht fuelhkie nuepiem åadtje bievenesem vuejnedh, guktie jis datne vuesiehtimmien gaavhtan tjaalah datne lea maanam muahra, dellie maehtieht datnem damtjijdh.
- Dastegh ih veeljh tjeakoes årrodh, eehtegh åadtjoeht daejredh gie tjoeperdimmieht bieljelamme maanavaarjelæmman.

MIJ HEANNEDE GOSSE MAANAVAARJELIMMIE AKTEM TJOEPERDIMMIEBIEVNESEM ÅÅDTJE AKTEN MAANAN JALLH FUELHKIEN BÏJRE?

Maanavaarjelimmie daamtaj tellefovnem jallh prieviem åådtje gusnie naaken soptseste dah vienhtieh akte maana jallh fuelhkie ij hijven utnieh. Mijjeh dam gåhtjobe tjoeperdimmiebievnesse. Maanavaarjelimmie diedtem åtna aktem tjoeperdimmiebievnesem giehtjedidh, jìh vuarjasjidh mejtie dah edtjeh aamhtesem guhkiebasse goerehtidh jallh ij.

Dastegh maanavaarjelimmie fåantoem gaavna aamhtesem veelebe goerehtidh, maahta heannadidh maanavaarjelimmie gaskesem vaalta dejnie mij lea bieljelamme juktie vielie bievnesh åådtjodh man åvteste dihte lea tjoeperdimmiebievnesem sijse seedteme.

Jeatjah aejkien maanavaarjelimmie ij dam daarpesjh, jìh ryöktesth gaskesem vaalta maanan eejhtegigujmie juktie aamhtesem veelebe goerehtidh. Dellie maaje eejhtegidie bööresåvva akten soptsestæmman kontovresne jallh gåetesne. Dastegh maanavaarjelimmie guessine båata eejhtegi gåetesne, maanavaarjelimmie voestegh prieviem seedtie jìh bieljele satne guessine båata.

Gosse eejhtegh maanavaarjelimmiebarkijen gaavnesjeh, bievnesh åådtjoeh tjoeperdimmiebievnesen bijre, jìh daamtajommes dah åådtjoeh dam jìjtjh lohkedh. Mænngan dah leah åådtjeme vielie daejredh tjoeperdimmiebievnesen bijre, maanavaarjelimmiebarkije jìh fuelhkie soptsestieh dan bijre mij lea tjaalasovveme. Daamtaj maanavaarjelimmie aaj sæjhta mubpiejgujmie soptsestidh mah maanam jìh fuelhkiem demtieh, vuesiehtimmien gaavhtan healsoestajovne, maanagierte, skuvle, PP-dienesje jìh plearoh.

Goerehtimmien tjìrrh maanavaarjelimmedienesje edtja gaavnehtidh mejtie dah daarpesjeh aamhtesinie guhkiebasse barkedh jallh ij.

EEJHTEGI JÌH EEJHTEGESÆJJASADTJI REAKTAH

Eejhtegh mej luvnie maana årroeminie jìh eejhtegh mah lissine eejhtegediedtem utnieh maanan åvteste, lea paarhte aktene maanavaarjelimmieaamhtesisnie. Jis datne leah paarhte aamhtesisnie dov leah;

- Reakta aamhtesen tjaatsegh vuejnedh
- Reakta maanavaarjelimmien nænnoestimmien laejhtedh
- Reakta tjåanghköse båetedh Fylhkenmoenehtsisnie jìh dov mielem aamhtesen bijre jiehtedh
- Reakta namhtah advokateviehkiem åådtjodh Fylhkenmoenehtseamhtsesinie jìh reaktaaamhtesinie
- Reakta nænnoestimmieh laejhtedh mejtie Fylhkenmoenehtse lea dorjeme jìh dejtie reaktese laejhtedh
- Reakta maehdedh maedtedh nænnoestimmie hoksevaelttemen bijre hiejtesåvva

EN:N MAANAKONVENSJOVNE

Konvensjovne vihteste gaajhkh almetjij 18 jaepiej nuelesne leah maanah, jij Maanakonvensjovnen nualan bätetih BARNs

- Gaajhkh maanah lea frijje reakadamme jij seamma arvoem utnieh.
- Gaajhkh maanah reaktam utnieh nommem jij nasjovnaaliteetem utnedh.
- Gaajhkh maanah reaktam utnieh vaarjelimmiem utnedh.
- Gaajhkh maanah reaktam utnieh dam bööremes healsoeviehkiem åadtjodh goh gåarede jij nuekies beapmoe jij jovkemes.
- Gaajhkh maanah reaktam utnieh govlelgidh jij krööhkestamme sjidtedh.
- Gaajhkh maanah reaktam utnieh skuvlesne vaedtsedh.
- Gaajhkh maanah reaktam utnieh stååkedidh, eejehtalledh jij liegkedidh.
- Gaajhkh maanah dejtje seamma reaktide utnieh

GUKTIE GASKESem VAALTAM MAANAVAARJELIMMINE?

Prieviem seedtedh

Datne maahatah aktem tjaaleldh tjoeperrimmiebievnesem påastesne seedtedh gusnie soptsestidh datne viehkiem daarpesjh jij sijhth latjkoem nååhtedidh maanavaarjelimmine. Maahatah tjaaleldh bievneseem påastesne seedtedh jis datne tjoeperridh aktede maaneste. Dellie tjoerh ånnetji tjaeledh mij dåeriesmoere lea, gien bijre lea jij guktie maanavaarjelimmedienesje maahata dejnie almetjinie gaskesadtedh.

Ringkedh

Maahatah aaj maanavaarjelimmedienesjen gåajkoe ringkedh dennie tjieltesne maana/ noere årroeminie. Gosse ringkh åadtjoeh soptsestidh aktine mij maanavaarjelimmedienesjinsie bar-ka dan bijre mestie tjoeperridh. Dellie maahatah raerieh jij tipsh åadtjodh guktie byörh vielie darjodh. Datne maahatah tjeakoes årrodh.

Tjåanghcoe

Nååhtedh aktem soptsestimmiem. Gellie maanavaarjelimmedienesjh astoem utnieh raerie- jij bihkedimmiesoptsestimmiem utnedh. Jis datne dam sijhth, ringkh maanavaarjelimmedienesjasse dov tjieltesne jij gihth mejtie astoem utnieh datnine soptsestidh. Dagkerh soptsestimmine maahatah dan bijre soptsestidh mestie tjoeperridh, jij bihkedimmiem åadtjodh maam datne byörh vielie darjodh. Maahatah aaj aktem almetjem meatan utnedh goh dåarjoe.

DASTEgH DATNE TOELHKEM DAARPESJH, MAAHTAH DAN BĪJRE BIRREDH

FUELHKIERAERIE

Aerpieviekien mietie dle maanavaarjelimmiem mij muana mij edtja sjugniehtovvedh maanavaarjelimmieaamhtesine.

Fuelhkieh mah staehpesne maehetih aaj viehkiem åadtjodh aktem fuelhkieraeriem tjierridh. Akte fuelhkieraerie lea akte tjåanghcoe gusnie fuelhkie gaavnesje sliektine jij mubpiejgumje mah leah vihkeles maanese. Fuelhkie siemes sjædta maam dah tuhtjeh bööremes darjodh ihke maana jij fuelhkie edtjeh buerebe åadtjodh jij dam digkiedidh maanavaarjelimmedienesjinie. Jis datne aktem isvelihke jallh nåake heannadimmiem dååjreme, jallh datne jallh naan jeatjebh datne damth maam akt geerve fuelhkesne dååjroeh – gaskesadth maanavaarjelimmievaeptine jallh **alarmetellefovne 116 111**

Påastesijje

Postboks 2233

3103 Tønsberg

Guessiesijje

Stensberggaten 27

0170 Oslo

bufdir.no